

УДК 37.035.6
ББК 70.204.36 (4Укр.)

К.А. Перетятко
м. Сімферополь, АР Крим, Україна

ВИМІР СОЦІАЛЬНОЇ ДИСТАНЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ЕТНОСІВ У КРИМСЬКОМУ РЕГІОНІ ЗА ШКАЛОЮ БОГАРДУСА

Проблема виховання студентської молоді на теперішньому етапі розвитку України набуває все більшої актуальності. Це пов'язано з інтеграцією нашої держави до загальноєвропейського співтовариства, а також із тим, що українське суспільство переходить до демократизації та перебуває в пошуках відповідної системи цінностей. Цей процес є складним і суперечливим, що відображається на моральному стані суспільства загалом і кожної особистості зокрема. Особливої уваги у цьому сенсі потребує вдосконалення міжетнічних стосунків, налагодження взаємин між представниками різних етносів.

Кожен із народів, які населяють Українську державу, має можливість вивчати рідну мову, розвивати свою культуру, мистецтво та національні традиції. Але й деякі міжетнічні конфлікти у нашому суспільстві все ж такі наявні: наслідки депортації кримських татар, протести російськомовного населення держави проти «українізації» та інші. Тому виникає потреба у побудові системи виховання дітей і молоді, з приділенням особливої уваги до шанобливого ставлення до людини, як представника іншого етносу, в поліетнічному соціумі.

Організація виховання у ВНЗ є дуже складним процесом. З одного боку, під час навчальної роботи більшість викладачів орієнтуються лише на формування у студентів суто професійних знань, умінь і навичок, а проблема виховання морально-етичних, духовних цінностей залишається поза увагою. З іншого боку, студенти, прагнучи до самостійності у виборі форм реалізації цінностей особистості та спілкування у своєму оточенні, переймають зразки та моделі поведінки від дорослих, але не завжди позитивні. Щодо стосунків студентів з представниками свого та інших етносів, можна помітити специфічні особливості, які засновані на наявних стереотипах у їхньому оточенні.

Виміряти роль культури у формуванні стереотипів - це означає визначити міру схожості відповідей про ставлення членів суспільства до різних расових і етнічних груп. Якщо члени суспільства ранжирують різні групи схожим чином, то можна зробити висновок, що це результат дії норм [1]. Така техніка, розроблена Еморею Богардусом (Emory S. Bogardus), має на меті виміряти соціальну дистанцію, на якій члени однієї групи тримають іншу групу і її членів. Ефективність цього методу перевірена та підтверджена дослідженнями Інституту соціології НАН України [3, с.58-70]. Е. Богардус сформулював список думок, що представляють різні міри соціальної близькості і дистанції. Респондентам пропонується відзначити ті дистанції, на які вони б охоче допустили членів даної групи. Шкала думок включає:

1. Прийняття як близьких родичів, згода на шлюб (1 бал).
2. Прийняття як особистих друзів (2 бали).
3. Прийняття, як сусідів, які проживають на моїй вулиці (3 бали).
4. Прийняття, як колег по роботі (4 бали).
5. Прийняття, як громадян моєї країни (5 балів)
6. Прийняття тільки як туристів у моїй країні (6 балів).
7. Вважав би за краще не бачити їх у моїй країні (7 балів).

За допомогою шкали соціальної дистанції (або шкали Богардуса) оцінюється міра соціально-психологічного прийняття людьми один одного, тому її часто називають шкалою соціальної прийнятності (близькості). Вона використовується для виміру дистанції, пов'язаної з расовою або національною приналежністю, віком, станом, професією, релігією,

для виміру дистанції між дітьми і батьками. Шкала соціальної дистанції показує міру психологічної близькості людей, яка сприяє легкості їх взаємодії.

Максимальна соціальна дистанція означає, що людина (або етнос) тримається відособлено, автономно. Ввічливість і етикет як культурні способи спілкування дозволяють приховувати свою особистість, власну оригінальність і культуру; більшість комунікацій у таких випадках символічні і формальні.

Мінімальна соціальна дистанція сприяє конкретизації уявлень про інших людей, оскільки, коли люди добре знайомі, цікавляться один одним, національною культурою, вони залучаються до взаємодії і кожен бере до уваги оригінальність і індивідуальність один одного [4, с.389].

Мета нашого дослідження – визначити рівень соціально-психологічного сприйняття студентами ВНЗ однієї національності представників різних етносів, які проживають поруч на території АРК та виміряти соціальну дистанцію, на яку вони допускають один одного.

Для цього було складено анонімні анкети, на яких, окрім тверджень за шкалою Богардуса, респонденти вказували свій вік, стать, національність і місце, у якому вони проживали до початку навчання у ВНЗ (село або місто). Анкети було роздано у чотирьох вищих навчальних закладах (Кримський інженерно-педагогічний університет, Таврійський національний університет, Національна академія природоохоронного та курортного будівництва, Кримський медичний університет).

Усього в анкетуванні взяли участь 171 студент очної форми навчання віком від 17 до 25 років. Кількість респондентів за статтю, віком, національністю та місцем проживання до вступу у ВНЗ подана в таблиці 1. Відсоткові показники для кожної групи виведені від загальної кількості респондентів.

Таблиця 1

Кількісні та відсоткові показники респондентів, які взяли участь у анкетуванні

респонденти	чоловіки	жінки	усього
загальна кількість	76 (44,4%)	95 (55,6%)	171(100%)
рос.	23 (13,5%)	21 (12,5%)	44 (26%)
укр.	21 (12,5%)	19 (10,5%)	40 (23%)
кр-тат.	15 (9%)	29 (17%)	44 (26%)
вірм.	9 (5,5%)	8 (4,5%)	17 (10%)
євр.	5 (3%)	13 (7,5%)	18 (10,5%)
інш.	3 (1,5%)	5 (3%)	8 (4,5%)
місто	53 (31%)	47 (27%)	100 (58%)
село	23 (14%)	48 (28%)	71 (42%)
до 20 років	42 (25%)	47 (27%)	89 (52%)
старше 20 років	34 (20%)	48 (28%)	82 (48%)

Підраховування результатів ранжирування у балах за шкалою Богардуса проходило шляхом виведення середнього арифметичного по кожній групі та підгрупі. Отримані числа стали показниками соціальної близькості (СБ) студентів однієї національності до різних етносів, які проживають поруч на території АРК.

Якщо СБ від 1 до 3-х, це свідчить про велику прийнятність студентами однієї національності представників іншого етносу, про прагнення до інтеграції, близькості, асиміляції з ними, про глибокі позитивні почуття і про щирий інтерес представників однієї національності до іншої.

Якщо СБ більше 3-х, але менше 5-ти, це є показником автономності даного етносу, відсутності прагнення до інтеграції з іншим етносом, свідчить про певну напруженість у стосунках, про те, що не всі студенти цієї національності з щирим інтересом і співчуттям ставляться до представників іншої національності.

Якщо ж СБ більше 5-ти, то це означає, що один етнос прагне цілком відокремитися від іншого, підтримувати за можливість лише поверхневі, формальні контакти з його представниками, говорить про глибоку психологічну неприязнь студентів даної національності до іншого етносу в цілому, але не до конкретних її представників, що реально живуть і діють.

У таблиці 2 представлені дані виміру СБ студентів української національності до інших етносів по групах і підгрупах.

Таблиця 2

Вимір соціальної близькості студентів української національності до інших етносів, що проживають на території АРК

студенти укр. нац.	усього	чоловіки	жінки	село	місто	до 20 років	старше 20 років
загальна кількість	40	21	19	17	23	24	16
СБ до укр.	1,225	1,28	1,16	1,05	1,23	1,19	1,225
СБ до рос.	1,25	1,33	1,16	1	1,25	1,17	1,25
СБ до кр-тат.	3,4	3,23	3,58	3,11	3,4	3,42	3,4
СБ до вірм.	3,125	2,9	3,37	2,58	3,125	3,03	3,125
СБ до євр.	3,4	3,38	3,42	2,53	3,4	3,22	3,4

Так ми бачимо, що серед студентів української національності до представників своєї та російської національності СБ майже однакова, тобто існує наявність прагнення до інтеграції, близькості, асиміляції з ними. Щодо ставлення до представників єврейської, кримськотатарської та вірменської національності, то є деяка напруга у прийнятті. Але, якщо констатувати результати підгруп, то можна помітити, що чоловіки сприймають вірмен тепліше, ніж жінки, а ті студенти, що проживали до вступу у ВНЗ у селі, вірмен і євреїв сприймають позитивно, напругу у сприйнятті вони виказують лише до кримських татар.

Таблиця 3

Вимір соціальної близькості студентів російської національності до інших етносів, що проживають на території АРК

студенти рос. нац.	усього	чоловіки	жінки	село	місто	до 20 років	старше 20 років
загальна кількість	44	23	21	14	30	29	15
СБ до рос.	1,07	1,08	1,05	1,09	1,08	1,08	1,07
СБ до укр.	1,6	1,48	1,71	1,45	1,6	1,58	1,59
СБ до кр-тат.	3,8	3,87	3,67	3,64	3,58	3,75	3,61
СБ до вірм.	3,45	3,30	3,62	3,21	3,33	3,33	3,37
СБ до євр.	3,5	3,61	3,38	3,39	3,45	3,38	3,41

Далі (таб. 3) ми розглянули ступінь СБ студентів російської національності. У порівнянні з результатами попередньої таблиці можна помітити різницю у соціальній дистанції студентів-росіян до українців. Студенти російської національності ставлять українців далі від себе, ніж студенти-українці росіян, але показники СБ у кожній підгрупі дають підстави зробити висновок, про велику прийнятність студентами-росіянами українців, про прагнення до інтеграції, близькості, асиміляції з ними, про глибокі позитивні почуття і про щирий інтерес до них.

Щодо інших етносів, приведених у таблиці, то, як і в українських студентів, у росіян спостерігається напруженість у ставленні до вірмен, кримських татар та євреїв, причому

показники СБ усіх підгруп свідчать про найбільш виражене відособлення від кримських татар.

Вимір СБ студентів кримськотатарської національності до інших етносів дає нам привід зробити висновок про те, що жінки більш позитивно ставляться до росіян та українців, ніж чоловіки. Загальна напруга проявляється до вірмен, а до євреїв спостерігається явний негатив. Також можна зазначити те, що соціальна дистанція до названих етносів, окрім євреїв, у студентів, віком до 20 років, більша, ніж у студентів після 20 років. До євреїв у кримськотатарських студентів, віком після 20, спостерігається тенденція скорочення соціальної дистанції. Така ж тенденція спостерігається у міських студентів у порівнянні з тими, хто проживає у селі.

Дані про СБ кримськотатарських студентів наведені в таблиці 4.

Таблиця 4

Вимір соціальної близькості студентів кримськотатарської національності до інших етносів, що проживають на території АРК

студенти кр-тат. нац.	усього	чоловіки	жінки	село	місто	до 20 років	старше 20 років
загальна кількість	44	15	29	29	15	20	24
СБ до кр-тат.	1,2	1,33	1,13	1,1	1,4	1,25	1,17
СБ до рос.	2,5	3,33	2,07	2,24	3	2,15	2,79
СБ до укр.	2,68	2,93	2,55	2,79	2,46	2,65	2,7
СБ до вірм.	3,98	3,73	4,1	3,93	4,07	3,95	4
СБ до євр.	5,04	4,67	5,24	5,31	4,53	5,35	4,79

Щодо результатів анкетування студентів вірменської національності, то тут можна помітити особливість – це єдиний етнос, у якому всі респонденти у ставленні до представників свого етносу одностайно визначили готовність прийняття їх як близьких родичів, згоду на шлюб (СБ=1). Загальна СБ до інших етносів належить до першої категорії ставлення (до 3 балів), окрім СБ до євреїв. Якщо розглянути показники СБ по підгрупах, то можна помітити, що соціальна дистанція до поданих етносів взагалі більша у студентів після 20 років.

Таблиця 5

Вимір соціальної близькості студентів вірменської національності до інших етносів, що проживають на території АРК

студенти вірм. нац.	усього	чоловіки	жінки	село	місто	до 20 років	старше 20 років
загальна кількість	17	9	8	5	12	11	6
СБ до вірм.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
СБ до рос.	1,94	1,67	2,25	1,8	2,0	1,81	2,17
СБ до укр.	2,7	2,33	3,13	2,6	2,75	2,55	3,0
СБ до кр-тат.	3,0	3,11	2,86	3,4	2,83	2,81	3,33
СБ до євр.	3,53	3	4,13	4,2	3,25	3,64	3,33

Жінки більш тепліше ставляться до кримських татар і обережніше до українців, росіян і євреїв. У чоловіків навпаки, а СБ до євреїв (3 бали) показує, що студенти-вірмени чоловічої статі готові до інтеграції, близькості, співробітництва з ними. Більша близькість до євреїв і кримських татар існує й у підгрупі студентів-вірмен, проживаючих у місті до вступу в ВНЗ.

Результати виміру СБ студентів єврейської національності до інших етносів теж мають особливості: по-перше, це єдині представники, які визначили всі запропоновані для ранжирування національності у першу категорію СБ (до 3-х балів); по-друге, майже всі студенти, віком до 20 років і студенти, проживаючі до вступу у ВНЗ у селі, виявили

готовність по відношенню до інших етносів на тісну спорідненість за допомогою шлюбу. Цю особливість, на наш погляд, можна пояснити єврейською традицією визначати національність дитини за національністю матері. Тобто для жінок цього етносу у збереженні своєї культури не має значення національність її партнера по шлюбу, а серед опитаних студентів-євреїв жінок було в 3 рази більше ніж чоловіків.

Таблиця 6

Вимір соціальної близькості студентів єврейської національності до інших етносів, що проживають на території АРК

студенти євр. нац.	усього	чоловіки	жінки	село	місто	до 20 років	старше 20 років
загальна кількість	18	5	13	5	13	4	14
СБ до євр.	1,17	1,4	1,07	1	1,23	1,0	1,21
СБ до рос.	1,33	2,0	1,07	1,0	1,46	1,0	1,43
СБ до укр.	1,33	1,2	1,38	1,2	1,38	1,0	1,43
СБ до кр-тат.	2,39	2,6	2,3	1,2	2,85	2,75	2,26
СБ до вірм.	1,94	2,0	1,92	1,2	2,23	2,0	1,93

Так як розподіл анкет по навчальним закладам був випадковим і не мав спеціальних настанов на опитування тих чи інших студентів конкретних національностей, у нас склалася ще одна група студентів, у яку увійшли представники, так би мовити, національних меншин. Численність анкет, які вони заповнили не дала можливості досліджувати їх окремо, тому ми їх об'єднали. Ця група в обробці даних має назву «студенти інших національностей».

Через малу кількість респондентів (4,5% від опитаних) у таблиці 7 приведені лише загальні дані.

Таблиця 7

Вимір соціальної близькості студентів інших національностей, що проживають на території АРК, до досліджуваних етносів

студенти інш. нац.	загальна кількість	СБ до рос.	СБ до укр.	СБ до кр-тат.	СБ до вірм.	СБ до євр.
усього	8	2,0	2,13	3,25	3,36	3,5

Показники СБ студентів інших національностей дають нам підстави стверджувати, що росіян та українців вони готові допустити до себе, як друзів, вони добре знайомі з представниками цих національностей, цікавляться один одним і залучаються до взаємодії. У ставленні до кримських татар, вірмен та євреїв спостерігається значно більша соціальна дистанція, тобто деякі представники цієї групи не прагнуть до інтеграції з цими етносами, поведуться автономно, або мають певну напруженість у стосунках з ними.

Дослідження рівня соціальної дистанції (близькості) студентів різних національностей до різних етносів має велике значення для організації процесу виховання у ВНЗ. Наявність автономності етносів, напруги у ставленні одних до інших, неприйняття зумовлюються найчастіше відсутністю знань про даний етнос, позитивних стосунків з його представниками і, як наслідок, інтолерантністю. І навпаки, толерантність, готовність до спілкування, прийнятність представниками одного етносу інших, як друзів і родичів, цінування їх особистості та індивідуальності ґрунтується на знаннях культури, особливостей характеру цього етносу, досвіду позитивної взаємодії та приємності від спілкування.

Результати, здобуті нами під час дослідження, свідчать про необхідність проведення серед студентів ВНЗ заходів, спрямованих на виховання шанобливого ставлення до представників різних етносів. Ця робота повинна проводитися з урахуванням гендерних і вікових особливостей особистостей. Але для цього недостатньо лише констатувати ступінь прийнятності студентами

одного етносу представників іншого, необхідне детальне вивчення менталітету різних народів і причин виникнення напруги та непорозуміння у стосунках між ними.

Література:

- 1.Занден Д. Вимір соціальної дистанції за шкалою Богардуса [Електронний ресурс]/ Джеймс Занден// Из книги: Zanden James W.Vander. American Minority Relations. – 3rd ed. – N.Y.: The Ronald Press Company, 1972. – P. 100-102.
- 2.Морозли А.А.Межэтнические отношения в среде старшеклассников Крыма (по материалам этносоциологического исследования)/ А.А. Морозли, М.А. Араджиони // Межэтнические отношения в Крыму: поиск путей раннего предупреждения конфликтных ситуаций: Сборник исследований, документов и материалов/ Под общ. ред. М.А. Араджиони. – Симферополь: СОНАТ, 2005. – с. 44 – 57.
- 3.Паніна Н. Українське суспільство 1994-2005: соціологічний моніторинг/ Наталя Паніна. – К.: ТОВ «Видавництво Софія», 2005. – 160 с.
- 4.Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие/ Юрий Петрович Платонов. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с.

У статті приведені дані дослідження, яке було проведене серед кримських студентів. Здійснена спроба виділити особливості сприйняття студентами однієї національності представників іншого етносу і визначити соціально-психологічну дистанцію між ними.

Ключові слова: соціальна дистанція, соціальна близькість, соціально-психологічне сприйняття.

В статье приведены данные исследования, проведенного среди крымских студентов. Совершена попытка выделить особенности восприятия студентами одной национальности представителей другого этноса и определить социально-психологическую дистанцию между ними.

Ключевые слова: социальная дистанция, социальная близость, социально-психологическое восприятие.

In the article there are presented data of the research among Crimean region students. The attempt was made to distinguish peculiarities of the way students of one nationality perceive representatives of another ethnos and to determine social-psychological distance between them.

Key words: social distance, social closeness, social-psychological perception.

УДК 378.011.32:004
ББК 74.580.526 ПЗ0

І.О. Петрицин
м. Дрогобич, Україна

НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ НА ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Одним із основних напрямків удосконалення освіти нині стають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) без впровадження яких неможливий прогрес у таких найбільш інтелектуальних галузях як освіта й наука. У Національній доктрині розвитку освіти в ХХІ сторіччі зазначено, що освіта молоді України повинна мати прогресивний характер і бути спрямована на підвищення рівня підготовки фахівця. Від цього фактора залежать розвиток науки, техніки й новітніх технологій у нашій країні, добробут нашої держави і його народу.

Основними шляхами інформатизації освіти є інтеграція ІКТ у навчально-виховний процес, забезпечення вільного доступу до інформації всіх учасників освітнього простору, обґрунтоване використання ІКТ для навчання, виховання, розвитку учнів (студентів), раціональне використання ІКТ для забезпечення професійної підготовки та діяльності, підвищення кваліфікації педагога тощо.

Особливу увагу слід приділити вдосконаленню методики проведення лабораторних і практичних робіт. Не можна недооцінювати важливість цих форм занять, адже саме вони